

Interview met Ibrahim Issa

‘We leren kinderen de ander te zien als mens in plaats van als vijand’

Ibrahim Issa is directeur van de Hope Flowers School op de Westelijke Jordaanoever. De leerlingen krijgen les in ‘vredesonderwijs’: ze leren naar elkaar te luisteren, begrip te hebben voor de ander. Alles om een einde te maken aan het Israëlisch-Palestijnse conflict. Issa houdt hoop, zelfs na 7 oktober: ‘Wat is het alternatief?’

Door Sam de Graaff

‘Hier, kijk, ik laat het je zien.’ Ibrahim Issa staat op en pakt zijn laptop, even is het scherm wazig. Dan wordt het uitzicht vanuit zijn kantoor zichtbaar. Een heuvelachtig landschap in de brandende zon, her en der groen, maar vooral: een geelgrijs gebouw van meerdere verdiepingen. ‘Achtduizend vierkante meter groot’, zegt Issa, niet zonder trots.

Deze school is zijn school, de Hope Flowers School in Bethlehem. Issa is de tweede directeur na zijn vader Hussein Issa, die de Hope Flowers in 1984 heeft opge-

richt. Toen was het nog een kleuterschool genaamd ‘Al Amal’ – Arabisch voor ‘hoop’. Inmiddels komen er ook kinderen tot 14 jaar oud, zo’n 380 per jaar. Inclusief naschoolse activiteiten zijn het er meer dan 500. In de afgelopen decennia zijn duizenden kinderen met de school in aanraking gekomen.

Leerlingen krijgen les in vakken uit het ‘gewone’ curriculum, van geschiedenis tot wiskunde en Engels. Maar wat Hope Flowers echt bijzonder maakt, is het ‘vredesonderwijs’. De naam zegt het wel zo’n beetje: onderwijs

Spelende kinderen bij de door Israël gebouwde muur in Bethlehem.

Ibrahim Issa

gericht op het ontwikkelen van kwaliteiten die vrede op lange termijn dichterbij moeten brengen. Kinderen leren hoe ze zonder geweld problemen oplossen, hoe ze met empathie naar elkaar luisteren, begrip te hebben voor de ander.

Inmiddels heeft de school ook een ontwikkelingscentrum dat zich bezighoudt met projecten in de omgeving. En er wordt gewerkt aan het opzetten van een gezondheidsafdeling met medisch personeel. Meer en meer wordt de school zo een soort regionale hub voor allerlei hulpvragen – ook voor de ouders van leerlingen en voor het personeel van de school, die een veilige plek ook goed kunnen gebruiken.

Een van de belangrijkste onderwerpen waar de Hope Flowers School zich op toelegt, is traumaverwerking. De Hope Flowers School ligt op de Westelijke Jordaanoever, bij vluchtelingenkamp Deheishe, op een steenworp

‘De laatste maanden hebben mensen het soms over dit conflict alsof het begon op 7 oktober’

afstand van de door Israël gebouwde grensmuur. Betonnen afscheidingen, torens en prikkeldraad herinneren dagelijks aan het conflict dat hier al vele decennia speelt. Een conflict dat sinds de aanval van Hamas op 7 oktober en de Israëlische reactie die volgde, zo mogelijk nog allesbepalender is geworden. ‘Er is veel veranderd’, zegt ook Issa. ‘In vrijwel ieder aspect van ons leven.’

Wat merken jullie precies van de oorlog in Gaza?

‘Veel mensen zijn hun inkomen kwijtgeraakt omdat ze in Israël werkten, de grenzen zijn dicht. Armoede neemt toe, en daarmee geweld en haat. Projecten die wij in het veld deden, kunnen niet doorgaan vanwege de veiligheid. We hebben ook een groep van 76 kinderen

uit Gaza opgevangen. Die zijn zwaar getraumatiseerd. Kinderen betalen de hoogste prijs, altijd.'

En voor u, hoe is uw werk veranderd?

'Ik kan geen plannen maken, reizen is bijna onmogelijk. Het kan zijn dat een gebied opeens wordt afgesloten, dan zit je vast. Dat risico kan ik niet nemen: ik ben nodig bij mijn gezin, bij de school. Dus zit ik vooral binnen, achter m'n bureau.'

'Voor mijn werk moet ik bovendien veel naar het buitenland om financiering te regelen en contacten op te doen. We zijn afhankelijk van een aantal kleinere sponsors, onder meer uit Nederland, de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk. Dit jaar was ik nog bij ARQ. Ik vloog via Jordanië naar Amsterdam. Het duurde zo'n beetje langer om van Bethlehem naar Ramallah te komen, 20 kilometer verderop, dan te vliegen naar Nederland.'

'Ik merk ook dat de gevoelsafstand tussen mensen groeit. Mijn Israëlische vrienden zag ik wekelijks. Ik werkte met ze samen. Soms gingen we ergens wat drinken. Koffie, een biertje. Iedere week sprak ik ze wel. Dat kan allemaal niet meer, terwijl dat juist zo belangrijk is: dat mensen in gesprek blijven. Zo kweek je wederzijds begrip.'

Op dit moment zijn de partijen allesbehalve in gesprek.

Zinkt de moed u niet in de schoenen?

'Weet je, Sam, de laatste maanden hebben mensen het soms over dit conflict alsof het begon op 7 oktober. Dat is niet zo. De afgelopen twee jaar heb ik al gewaar-schuld voor een nieuwe golf van geweld – al wist ik natuurlijk niet hoe die eruit zou zien, totaal niet, deze aanval was ook voor mij een totale verrassing. Maar met het vastlopen van het vredesproces is het extremisme gegroeid, aan beide kanten. Dat was al jaren duidelijk.'

'Maar goed, je vraag ging over hoop. Welk alternatief hebben we? Dat is nog steeds wat ik denk, ook na 7 oktober. Hoop houden is het enige wat we kunnen doen. In zekere zin denk ik: hoe slechter het gaat, hoe dichter bij een oplossing we zijn, cynisch genoeg. Het is in Europa ook gelukt, na de Tweede Wereldoorlog. Wie had toen kunnen denken dat Fransen en Duitsers ooit weer goed met elkaar zouden omgaan? Dat zij, ooit vijanden, nu partners zijn en goed samenwerken.'

Kinderen krijgen les op de Hope Flowers School

In de lesmethoden van Hope Flowers gaat ook veel aandacht uit naar samenwerken, naar empathie en onderling begrip. Waarom is juist dat zo belangrijk?

'Het gaat erom dat je actief naar elkaar luistert, met empathie. Dat proberen we de kinderen mee te geven, we zien het als een life skill, een methode die ze ook later in hun leven kunnen gebruiken. Als ik werk met een gemengde Israëlische en Palestijnse groep, merk ik hoeveel begrip ontstaat door naar elkaar te luisteren. Een Israëlische ouder die vertelt hoe het is om een kind te verliezen, of een Palestijnse ouder. Zo leren we elkaar te zien als mens in plaats van als vijand.'

Voor Issa was het nooit een gegeven dat hij ooit op een school zou werken. Hij is geen docent of onderwijskundige. Inhoudelijk is hij geen specialist – 'dat laat ik graag aan onze professionals over' – maar ook een functie in het bestuur was geen een-tweetje, al was hij dus de zoon van de oprichter. Issa wilde eigenlijk ingenieur worden. Hij ging studeren aan de Technische Universiteit Delft. In Nederland dus.

Het verklaart mede zijn bijzondere band met Nederland. Hij is hier regelmatig en hoopt nog een conferentie te organiseren met Nederlandse experts. 'Toch herinner ik me dat Nederlanders ook in 1993 al bij de school waren, dus nog voor ik in Delft studeerde. Maar de persoonlijke band helpt zeker. Ik heb veel Nederlandse vrienden. Ik vind het warme mensen – hoewel je soms wel eerst vertrouwen moet winnen en een band moet opbouwen.' Hij lacht. 'Als je dat is gelukt, ontdek je veel schoonheid in de Nederlandse cultuur.'

Hussein Issa, de oprichter van Hope Flowers

Als student zag Issa geen baan bij Hope Flowers voor zich. Dat veranderde toen zijn vader overleed, in 2000. Issa keerde terug om de school te helpen. Eerst voor zes maanden, in de hoop erna zijn studie af te maken en een promotietraject te volgen.

Maar 2000 was ook het jaar dat de Tweede intifada begon, een periode van Palestijns verzet tegen de Israëlische bezetting. In november van dat jaar werd het schoolgebouw geraakt door een Israëlische tank, vertelt Issa. Wat een veilige omgeving had moeten zijn, werd oorlogsgebied. Leerlingen bleven weg. Israëliërs konden niet meer op de school werken. Te gevaarlijk.

Issa besloot langer te blijven. Een half jaar werd een jaar. Twee jaar. Drie. Alles om Hope Flowers, het levenswerk van zijn vader, te redden. De rest van het verhaal is bekend: Issa is nog steeds directeur.

Uw vader was activist. Waarom koos hij er in 1984 voor om een kleuterschool op te richten en niet, ik noem maar wat, betogingen te organiseren?

‘Hussein protesteerde op geweldloze wijze tegen de Israëlische bezetting. Hij geloofde in bruggen bouwen tussen Palestijnen en Israëliërs, als mensen onderling. Maar hij keek ook naar het bredere plaatje. Waar willen we heen? Hoe brengen we verandering in deze regio?’

Wat was zijn antwoord?

‘Door mensen te veranderen. En hoe doe je dat? Via onderwijs. We moeten een nieuwe generatie Palestijnen en Israëliërs creëren, eentje die gelooft in vrede en samenwerking. Makkelijk was het niet. Weet je Sam, er is zoiets als de nul-wet in het oplossen van conflicten: geen conflict wordt opgelost zonder conflict.’

Met wat voor conflicten kreeg je vader te maken?

‘In die tijd, begin jaren tachtig, vonden veel Palestijnen geweldloos verzet, waarbij werd samengewerkt met Israëliërs, maar niks. Laat staan het idee van vrede sluiten. Ze vonden het niet patriottisch genoeg, naïef zelfs. Mijn vader en zijn groep werden soms collaborateurs genoemd. Tegelijkertijd was Israël er ook niet blij mee. Voor Israël was het een stuk makkelijker om het bezetten van Palestijnse grond te legitimeren tegen de achtergrond van de militaire strijd van de PLO (Palestijnse Bevrijdingsorganisatie, waar Yasser Arafat aan het

‘Om het conflict te kunnen oplossen, zijn gematigde stemmen nodig – nee, onmisbaar’

hoofd stond, red.) in Libanon en geweld in Israël zelf. Dat er een Palestijnse groep was die opriep tot vreedzaam samenleven, vormde een bedreiging voor het verhaal waarmee de Israëlische regering de bezetting legitimeerde.’

Dus de keuze om een school op te richten was in zekere zin ook uit nood geboren?

‘Ja, eigenlijk wel. Israël heeft veel druk uitgeoefend op geweldloze activisten zoals mijn vader. Dr. Mubarak Awad, een sleutelfiguur in het geweldloos verzet, werd midden jaren tachtig uitgezet. Hij had een Amerikaans paspoort. Mijn vader had dat niet. Dus besloot hij zich te richten op het creëren van een generatie die verandering zou brengen. Op de school dus.’

Zelf heeft u ook het nodige meegemaakt. U werd opgepakt. Wat gebeurde er?

‘Het was 2002, ik was dus al een tijd terug uit Nederland. Ik had erop gerekend dat de VS of Europa zou zorgen dat het vredesproces weer op gang zou komen, maar het geweld ging door. Toen, in december, werd ik door Israël gearresteerd. Ik had mijn kelder verhuurd aan een jongeman, die op een Israëlische lijst bleek te staan. Toen hij werd opgepakt, werd ik dat ook en werd mijn huis deels vernietigd. In de cel werd ik mishandeld.’

En toch blijft u oproepen tot samenwerking.

‘De situatie is niet zwart-wit. Ik wil de bezetting hier niet mooier maken dan het is, maar ik wil ook niet doen alsof alle Israëliërs slecht zijn, of alle Palestijnen. Daarmee zou ik de deur om samen te leven definitief dichtgooien. Om het conflict te kunnen oplossen, zijn gematigde stemmen nodig – nee, onmisbaar. Wij hopen die stemmen met onze school te creëren.’

‘Laatst kwam er een oud-leerling vanuit de VS. Hij heeft het daar gemaakt als zakenman, dat kan je denk ik wel stellen: hij kwam met zijn eigen privévliegtuig. Toen hij hier was met zijn gezin, zei hij: ‘Hope Flowers heeft voor altijd een plekje in mijn hart.’ Dat raakt me. Of wij met deze school echt iets kunnen veranderen, weet ik niet. Maar als ik zoiets hoor, houd ik hoop.’

Sam de Graaff – Freelance journalist, schreef onder meer voor Het Parool, de Volkskrant en persbureau ANP.